

ANTTI HEIKKINEN

Pääroolissa

ESKO ROINE

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.
Text and data mining prohibited.

© Antti Heikkinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava
Helsinki

Kansi: Tommi Tukiainen
Taitto: M. Pietikäinen

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-53114-2

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2026

*Omistettu tarinoille,
tarinankertojille ja tarinoiden kuuntelijoille*

Pakollinen omakohtainen alustus

Keväällä 2023 julkaistiin kirjoittamani elämäkertateos Eila Roineesta.

Sitä työstäessäni tulin tutustuneeksi läheisemmin Roineen näyttelijäsisaruksiin eli Eilaan, Liisaan ja Eskoon. Pintapuolisemmin olimme tunteneet jo aikaisemmin. Samalla tulin jokseenkin tutuksi tamperealaisen teatterihistorian – tai ainakin sen Tampereen Työväen Teatteria koskevan suikaleen – kanssa.

Sain todeta Roineet paitsi erinomaisiksi tarinankertojiksi, myös huomattavan hyvämuistisiksi. Maininnan väärtiä on, etteivät läheskään kaikki heidän tarinoistaan versoneet minä-henkisestä tulo-kulmasta. Roineiden jutuissa tuli eläväksi koko teatterilaitos näyttämömiehistä kuiskaajiin. Nimekkäät näyttelijät, niin kutsutut tähdet, saivat saman painoarvon kuin pikkurooleihin profiloituneet tekijät. Jotenkin heidän ihmiskuvaukseensa tuntui käyvän Aapelin ajatus, jonka mukaan hyviä on vähän ja pahoja vielä vähemmän, mutta siunatusti hulluja lukematon määrä.

Luullakseni Eino Leino tarkoitti jokseenkin samaa todetessaan, ettei kenkään ihminen paha ole – toinen on vain heikompia toista.

Yhtä kaikki, Eila-kirja valmistui ja keskittyi luonnollisesti ennen muuta hänen elämäänsä, elämäntyöhönsä ja persoonaansa. Kirjan julkaisukekkereitä vietettiin Työväen Teatterin Kellariteatterissa. Eila nousi viimeisen kerran lavalle ja hyrisi tyytyväisyydestä päästessään pitkästä ajasta yleisön eteen. Paikalle saapunut yleisö vastaavasti nautti saadessaan, niin ikään pitkästä ajasta, nähdä ja kuulla suomalaisen teatterin elävää legenda.

Eila kupli muistoja ja elettyä elämää, mutta ei menneessä maailmassa horjahdellen vaan täydessä preesensissä tarinaa iskien. Hän nauratti,

herkistyi, jyrähteli ja kiroili. Haastattelun päälle signeerasimme melkoisen määrän kirjoja. Vasta sen jälkeen Eila antoi väsyllä vallan.

Seuraavana päivänä uupumuksesta ei ollut tietoaakaan. Eila muisteli edellispäivää erittäin tyytyväisenä ja jostain, mistä lie, juttumme kulkeutui teatterinjohtajiin. Miksi joku teatterinjohtajaksi ylipäättään halusi – sitä Eila ei saattanut ymmärtää. Enkä kyllä oikein minäkään.

– Viliäkin pyydettiin, Eino Salmelainen pyys, mutta hän ei suostunut.

Huomautin Eilan Tommi-pojan hoitelevan parasta aikaa Kuopion kaupunginteatterin johtajuutta, Janne-poika taas oli päällystöhommissa Hämeenlinnan Verkatehtaalla.

– Nii-i. Isänsä oli tossa asiassa niitä viisaampi, Eila kuittasi.

Sitten höpöttelimme jotain aivan muuta, mutta lähtiessäni Eila käski minun kysyä sitä Eskolta.

Ai mitä?

– Että miksi semmonen tervepäinen ihminen ja ihan laatuunkäypä näyttelijä rupee teatterinjohtajaks. Ei sun Tommilta ja Jannelta sitä kannata kysyä. Ne on viä niin nuoria. Mutta hyvä kun he alalla on. Samon kun heidän lapsiansa on.

Siinä kohtaa tajusin jotain ja siitä jostakin tämä kirja lähti oraalle.

Jaa mitä? Sen kerron tämän kirjan lopussa. Tässä kohtaa sanon vain sen verran, että kirjoitan elämäkertoja tasan yhdestä syystä: haluan saada tarinat talteen. Niille on käyttöä tänään, niille on käyttöä tulevaisuudessa. Ne ovat oleellinen ainesosa siinä taikinassa, josta jälkeisemme eläjät sorvaavat itselleen historian.

Olin saanut kuunnella Eskon tarinoita, ajatuksia ja muisteluksia jo ennen kuin aloin ehdotella niiden kirjaksi kokoamista. Tiesin eräiden nuorempien kollegoiden vihjailleen Eskolle kirjanteosta jo ennen kuin otin itse asian puheeksi. Se muuten tapahtui välimiehen kautta. En tiedä miksi, olisin minä voinut asiaa vallan hyvin tiedustella itsekkin. Joka tapauksessa kiitokset puhemiehenä toimineelle Valtosen Puntille.

Toki olin tietoinen, että Eskosta oli kirjoitettu Annika Grahnin ja Eija Mäkisen toimesta laadukas elämäkerta jo vuosikymmen sitten. Lähdin kumminkin liikkeelle luottaen, jotta vielä sitä löytyy jotain

uuttakin kerrottavaa. Oikeammin tietäen, sillä edellisen kirjan ilmes-
tymisen jälkeen Esko on painanut töitä yli vuosikymmenen.

Roineen perheen Eskoa edeltävästä ajasta kerrotaan tarkemmin
edellä mainitussa Eilan elämäkertateoksessa. Siksi ohitan vuotta
1944 edeltävät ajat tässä kirjassa pikakelaillen. Tarkempaa tietoa Eero
Roineen urasta ja koko Roineen suvusta löytyy myös Kalevi Kalemaan
90-luvulla kirjoittamasta *Tuommoisia ja tällöisiä* -teoksesta.

Muuten pidän itselläni vapauden rönsytä, jos rönsytyttää. Eskon
elämään ja uraan mahtuu paljon töitä, tuttavuuksia ja tapahtumia. Jos
niitä on taustoitettava tai aseteltava osaksi laajempaa teatterihistoriaa,
niin sittenpä niitä taustoittelen ja asettelen. Eikä hävetä yhtään.

Kahdeksankymmenen ikävuoden rajapyykin Esko ohitti pari vuotta
sitten juhlimatta, mutta syksyllä 2026 hän tulee olleeksi teatterialan
ammattimiehenä kuuden vuosikymmenen ajan. Sitä Esko aikoo
juhlia. Onhan tuota aihetta, koska Esko Roine on pitkän uran tehnyt
mestarillinen näyttelijä ja erinomainen tarinankertoja, josta on myös
versionut tarinoita toisten kerrottaviksi.

Valtaosan elämästään Esko on omistanut työnsä. Omistaminen ei
ole lainaamista, mutta korkonsa se silti ottaa.

Toisaalta, ei sitä muuten legendaksi pääsisikään.

Sali pimenee. Esirippu nousee. Näyttämölle syttyy spotti. Siellä
hän on.

Hyvä yleisö, pääroolissa Esko Roine. Tervetuloa.

Nilsissä 21. huhtikuuta Armon Vuonna 2026

Antti Heikkinen

ENSIMMÄINEN NÄYTÖS

*eli katselemme Tamperetta ja muistellemme mennyttä
noin 209,5 metriä merenpinnan yläpuolelta*

*Entiset turkulaiset perhepotretissa siinä kohtaa, kun he olivat jo vankasti tamperelaisia.
Vasemmalta lukien Olavi, Liisa, Eero, Eila, Esko ja Sylvi.*

I LUKU,

jossa turkulaiset Roineet eivät viihdy Tampereella

Ja tapahtui niinä päivänä, että Ruotsin kuningas Kustaa III tuli tehneeksi syrjäisille hämeenperille kehkeytyneestä kauppapaikasta Tampereen kaupungin. Elettiin vuotta 1779 ja kuningas arveli, jotta kyllä ne siellä jotenkuten pärjäävät, kunhan ottavat hyötykäyttöön kaupunkinsa läpi villinä virranneen kosken. Siitä koskesta, Tammerkoskesta, kai oli koko kulmakunta nimensä saanut, koska muinaisruotsiksi *damber* tarkoitti patoa tai myllyä ja niitähän sitä oli soma koskipaikkoihin pykäillä.

Saattoi se nimi tulla myös kantasaamen *tempel*-sanasta joka tarkoitti kosken suvantoa. Niitä valjastamattomassa Tammerkoskessa oli useampi, kuten koskipaikkojakin.

Hitaasti kasvoi hämäläisten kaupunki. Kun Suomi liitettiin Venäjään vuonna 1809, oli asukasluku hädin tuskin tuhatta. Mutta tulipa sitten kylille muuan Pietarissa konemestarikoulun käynyt James, joka perusti kosken partaalle ensin konepajan ja valimon, vähän myöhemmin puuvillatehtaan.

Sittemmin tämä James, Finlayson sukunimeltään, myi teollisuuslaitoksensa venäläisille. Viimeistään silloin alkoi Tampere turvota teollisuuskaupungiksi ja vielä tänäkin päivänä mahtaa moni kuvitella, että Finlaysonin tuotteiden kolme ensimmäistä kirjainta viittaavat tavalla tai toisella niiden suomalaisjuuriin.

Eivät viittaa. James Finlayson oli skotti.

Joka tapauksessa Näsijärven ja Pyhäjärven toisiinsa yhdistävä vedenvirta pysyi. Nykyisin se halkaisee maamerkinä yli 250 000 asukkaan kaupunkia, jonka maisemaa halukkaat voivat ihailla lintuperspektiivistä nousemalla johonkin Tampereen korkeimmista maamerkeistä. Tuorein niistä on 88,5-metrinen Hotelli Torni, jonka ylimmän kerroksen baarista näkyy erinomaisesti myös vuonna 1937 valmistunut kuusikerroksinen Voiman talo.

Georg Jägerroosin suunnitteleman rakennuksen ensimmäisiin asukkaisiin lukeutui Roineen perhe, jonka muodostivat vähän päälle kolmekymppiset Eero ja Sylvi sekä heidän lapsensa eli kuuden ikäinen Eila, parivuotias Olavi ja vauvaikäinen Liisa.

Eila ja Olavi olivat syntyneet Turussa. Vieläpä Heidekenin synnyttys-sairaalassa, kuten kunnon turkulaisen kuului siihen maailmanaikaan tehdä. Turkulaissyntyisiä olivat myös Sylvi ja Eero. Liisa oli ehtinyt tulla maailmaan Tampereella, jonne Roineet olivat muuttaneet Eero-isän työn perässä.

Eero oli näyttelijä ja suutarinpoika. Hänen isänsä Johan Erik oli isännöinyt Turun Kaskikadulla parhaimmillaan parikymmentä kisälliä työllistänyttä jalkineverstasta. Eerosta ei tullut isänsä työn jatkajaa. Hyväsupliikkinen nuorukainen sai koipensa Osuuskaupan oven väliin. Hän eteni puotipojasta peräti myymälänhoitajaksi ja näytteli pitkään oman työnsä ohessa. Se oli ajan tapa, päätoimisia näyttämötaiteilijoita oli huomattavasti vähemmän kuin innokkaita, lahjakkaita ja siitä huolimatta suuria rooleja taidokkaasti tehneitä iltanäyttelijöitä.

Kun tarkkoja ollaan, on suuri osa tämän päivän suomalaisesta laitos-teatterikartasta rakenneltu entisten työväennäyttämöiden varaan.

Näyttelemistä Eero oli kokeillut ensi kertaa jo kloppi-ikäisenä. Ensimmäisen kerran hänet oli haettu teatteriin sananmukaisesti hake-malla. 1920-luvun alussa turkulainen raittiusyhdistys oli harjoitellut iltamanumerokseen Yrjö Weijolan näytelmän *Nuori luotsi*. Premiäärin alla muuan harrastajakomeljannttareista sairastui. Muut raittiusseuralaiset lähtivät pyytämään Roineen Eeroa paikkaajaksi. Urheilullinen

nuorukainen tiedettiin hyvähoksaiseksi. Eero voisi keksiä repliikkinsä, koska ei varmasti ehtisi niitä opetella.

Eero lähti, kun pyydettiin. Ensiroolin jälkeen hänen lavalahjakkuutensa pantiin merkille muuallakin kuin raittiuseuran näytelmäpiirissä. Eero innostui thaliasta ja hankkiutui iltanäyttelijäksi Turun Työväen Teatteriin. Vuonna 1933 hän irtautui osuuskaupan tiskin takaa, koska sai Työväen Teatterista näyttelijäkiinnityksen. Samana vuonna hän vietti 10-vuotistaiteilijajuhlaansa esittämällä sydämenviisasta juutalaiskapakoitsijaa Otto Ingridin hovinäytelmässä *Morsian Torozkosta*.

Roolityötä kiitelleiden kriitikoiden mukaan yleisö rakasti Eeron tulkitsemaa kippolanpitäjää. Hänen tulkinnassaan nähtiin laajempaa ihmiskuvauksen uudistusta: näyttämölle lihallistettu juutalaishahmo-han saattoi olla muutakin kuin kireä ja rahalle ahne ukko. Muuan kriitikko totesi Eero Roineen tehneen juutalaisesta oikean ihmisen.

Samana vuonna Saksassa nousi valtaan Adolf Hitler.

Muutamaa vuotta myöhemmin, keväällä 1936, Turun Työväen Teatterin näyttämöllä nähtiin Tampereelle muuttavan Eero Roineen jäähyväisnäytös. Silloin turkulaiset tunsivat haikeutta, vaikka heippastelunäytelmä oli Agapetuksen ilottelu *Olenko minä tullut haaremiin?*

Tampereelle lähdön primusmoottorina hää räsi Wilho Ilmari. Hän oli aloittanut toisen turkulaisteatterin eli Turun Teatterin johtajana vuonna 1919 ja jatkoi pestissään, kunnes siirtyi vuonna 1934 johtamaan Tampereen Teatteria. Turkulaiset teatterit olivat keskenään väleissä. Wilho Ilmari oli seurannut porvaristeatterin puolelta, kuinka Eero Roine oli varttunut iltanäyttelijästä Työväen Teatterin ykköstykyiksi ja yleisönsuosikiksi. Tampereelle lähtiessään hän houkutteli Eeroa matkaansa. Eero lämpeni ajatukselle, mutta Sylvi pisti hanttiin.

– Roineiden Tampereelle tuloon liittyvissä asioissa mä olen ihan kuulopuheiden varassa. Mun syntyessäni meidän perhe oli asunut täällä jo kymmenkunta vuotta. Ymmärtääkseni länsirannikolta

lähteminen oli äidille kova paikka, koska häneltä jäi Turkuun paljon sukulaisia. Kun isä aloitti työt Tampereen Teatterissa, ei hänkään enää ollut muuttoon tyytyväinen.

Näin sanoo Esko.

Selventävänä välitietona kerrottakoon, että muut eivät tässä kirjassa repliikkiviivojen kanssa puhu.

Eikä puhu vielä tässä vaiheessa paljon Eskokaan, koska hänen syntymäänsä edeltävät tiedot ovat tosiaankin suurelta osin kotoisin muista lähteistä kuin tämän kirjan päähenkilön suusta.

Mutta niin. Roineet muuttivat Tampereelle ja saivat kortteerin Haukan puutalosta Pinninkadulta. Nelihenkinen perhe asettui pienen, mukavuuksista melko vapaaseen huoneistoon. Kylmä vesi tuli sisälle ja pihan perältä löytyi ulkokuusi. Polttopuut olivat asukkaiden hankittavissa.

Sinänsä asuinoloissa ei ollut mitään poikkeuksellista. Samankaltaisissa ja vielä huomattavasti kurjemmissa oloissa asusteli 1930-luvun puolivälissä lukematon määrä suomalaisia. Lapset löysivät nopeasti uusia kavereita, niitä Sylvikin sai Järvensivulla asuneista aviomiehensä sukulaisista, ja Eero ystävystyi etenkin Tampereen Teatterissa niin ikään syksyllä 1936 näyttelijänä aloittaneen Oke Tuurin kanssa.

Tympeäksi Roineiden ensimmäisen Tampereen talven teki se, ettei Tampereen Teatterista löytynyt Eerolle sopivia rooleja. Turussa hän oli profiloitunut ennen muuta hauskaksi mieheksi, joka loihti koomisen ja kokonaisuutta muheuttavan huumoripuolen myös draamaroleihinsa. Kyllä Eero Tampereen Teatterissakin koomisia rooleja sai, mutta jotenkin ne eivät olleet hänelle sopivia. Huonosti hänelle passasi myös kauden 1936–37 ainoa vakava työ, Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* Simeoni.

Näytelmän ohjasi Kivi-asiantuntijaksi tunnustettu Wilho Ilmari. Keväällä 1937 hän jätti Tampereen Teatterin ja aloitti seuraavana syksynä työt Kansallisteatterin ohjaajana. Kaksi vuotta myöhemmin tuli ensi-iltaansa Ilmarin ohjaama *Seitsemän veljestä* -elokuva, jossa Juhania näytteli Edvin Laine.

Laine ja Eero Roine olivat tuttuja jo Turun ajoilta. Laine oli näytellyt Turun Teatterissa ja siirtynyt näyttelijäksi Tampereen Työväen Teatteriin Wilho Ilmarin ja Eero Roineen Tampereelle lähtöjen väli-vuonna. Tampereen Työväen Teatterissa Laine oli tutustunut talossa jo vuonna 1919 näyttelijättärenä aloittaneeseen Elna Hellmaniin.

Hellman oli naisellinen operettiprimadonna sekä rehevä kome-dienne, mainittavan monipuolinen näyttelijä kaiken kaikkiaan. Hänen naurunsa oli erityisen hersyvä. Ensi kertoja sitä ihastellessaan Edvin Laine muisti vielä silloin Turussa vaikuttaneen Eero Roineen.

Jos nämä Elna ja Eero pääsisivät näyttämölle yhdessä, niin siinäpä olisi melkoinen pari!

Niin tuumi Edvin Laine. Ja katso: helmikuussa 1937 Edvin Laine junaili Tampereen Teatterissa vain reilut puolisen vuotta näytelleen Eero Roineen osaksi Tampereen Työväen Teatterin henkilökuntaa. Varsinaisesti kiinnitys alkoi seuraavana syksynä.

Ennen sitä Eero oli harmitellut mynkäänmennyttä kaupungin-vaihtoa kotonaan. Sylvi oli sattunut tapaamaan Turun Työväen Teatte-ria johtaneen Eero Leväluoman ja kertonut tälle siippansa murheista. Leväluoma oli todennut, jotta kyllä kaimamies saisi palata takaisin länsirannikolle. Entisestä teatterista järjestyisi työpaikka, kerran Tam-pere ei Roineista laatuunkäyvältä elinpaikalta tuntunut.

Ellei Edvin Laine olisi ehtinyt tehdä kulissientakaisia järjestelyjään jo ennen Sylvin ja Leväluoman käymää keskustelua, olisi Eero Roine mitä ilmeisimmin tarttunut Turun tarjoamaan takaisinpaluulupauk-seen. Sitä tehden Roineiden tamperelainen teatterisuku olisi jäänyt niin sanotusti piippuun ja tyystin syntymättä.

II LUKU,

jossa aprikoidaan, kannattaako Roineen antaa näytellä

Ennen esikoistyttärensä Eilan syntymää myös Sylvi Roine, virallisesti Sylvia ja omaa sukuaan Raunio, ehti luoda uraa Turun Työväen Teatterissa. Siellä he Eeron kanssa tutustuivat.

Sylvin vanhemmat, Amanda-äiti ja vaatturimestari-isä Antti, olivat innokkaita harrastajanäyttelijöitä. Amandan eli Mantin ura oli tosin loppunut Sylvin syntymään. Tytön ollessa pieni oli Amanda saanut näyttämölle tiedon, jonka mukaan vauva itki kotona äitinsä perään. Amanda lähti lapsensa luo kesken näytöksen eikä sen koommin lavalle noussut.

Amandan äkkiliike on ymmärrettävissä. Aikaisemmin hän oli menettänyt kuolemalle toisen pienen tyttärensä, niin ikään Sylvia-nimisen.

Sittemmin Amanda liittyi adventtikirkkoon. Teatteri muuttui hänen silmissään, jos nyt ei synniksi, niin ainakin arveluttavaksi. Tyttäreltään Amanda ei teatteririentoja kieltänyt, mutta vävykokelas-taan Eeroa hän katseli ensi alkuun vähintään nyreänä. Kun Eero tarjosi Sylville kihloja, pyysi morsian miettimisaikaa. Se venyi vuoden mittaiseksi. Sinä aikana Amandan vastarinta pehmeni ja nuori pari vihittiin keväällä 1931.

Myöhemmin Sylvi kertoi lapsilleen, että olisi hänellä aikanaan ollut toinenkin ottaja. Sylviä liki vuosikymmenen vanhempi juoksija Paavo Nurmi kuului jossain vaiheessa katselleen kiinnostuneena

kraatarimestarin tyttäätä. Eeron ja Sylvin naimisiinmenon aikoihin Nurmi oli jo kaksitoistakertainen olympiamitalisti. Valtaosa niistä oli kultaa, hopealle hän jäi kolmesti. Neljästi, jos Sylvin Eerolle meno lasketaan.

Kun Eero sai tietää siirtyvänsä Tampereen Työväen Teatterin riveihin, hän vei perheensä kesäksi Turkuun ja lähti itse Iittiin näyttelämään Tolarin roolin Kalle Kaarnan ohjaamaan *Tukkijoella*-elokuvaan. Perheen tavarat vyörättiin suven ajaksi varastoon, koska syksyllä Roineet pääsisivät muuttamaan uuteen kotiin Voiman taloon.

– Se oli valmistuessaan edistysellinen talo ja oli sitä vielä siinäkin vaiheessa, kun mä alan jotakin muistaa. Asunnossa oli talon puolesta kaasujääkaappi ja jonkun verran keittiövälineitä. Kattilat, paistinpannut. Kylpyhuone oli ja kylpyamme. Luksusta siihen aikaan.

Roineille vuokra-asunto Voiman talosta järjestyi sattuman kautta. Eräs heidän tuttavaperheensä oli saanut hyyrättyä huoneiston, joka kuitenkin osoittautui heille liian suureksi ja tyyriiksi. Tuttavat luovuttivat vuokraoikeutensa Roineille.

– Olen joskus miettinyt, mahtoiko asiaan olla jotain vaikutusta isän teatterinvaihdolla. Tampereen Teatteri oli porvaristeatteri, Työväen Teatteri oli työväenteatteri ja Voiman talo oli osuusliikkeen talo. Joka tapauksessa se oli meidän perheemme kotitalo syksystä 1937 alkaen ja niin ollen siitä tuli myös mun lapsuudenkoti.

Voiman talo seisoo edelleen Aleksanterinkadun ja Hämeenkadun kulmassa. Tokkopa se siitä mihinkään häviääkään, tämän vuosituhanen alussa asemakaavalla suojeltu sekä tamperelaisen kaupunkikuvan ja kulttuurihistorian kannalta virallisesti merkittäväksi määritelty rakennus.

Sieltä käsin Eero Roine alkoi kulkea töissä Tampereen Työväen Teatterissa. Jos kohta ennen varsinaista töihin tarttumista talonvaihto oli tyssätä muun henkilökunnan vastustukseen.

Eero Roine oli jättänyt entisen työpaikkansa vapaaehtoisesti, mutta nähtävästi myös talon johto oli haluton uusimaan hänen välikirjaansa. 1930-luvun lopulla ne tehtiin vuodeksi kerrallaan. Wilho

Ilmarin seuraajaksi Tampereen Teatterin johtoon valittu Arvi Kivimaa oli oikeistomielinen mies ja Saksan vilpitön ihailija. Hän oli suomentanut saksalaisen lyriikan antologian *Laulujen virta* vuonna 1934 ja hoitanut suomen kielen ja kulttuurin lehtorinvirkaa Greifswaldin yliopistossa.

Eeron vanhempi veli Eino taas oli toiminut Turun kommunistisen nuorisoliiton piirisihteerinä ja joutunut virkansa vuoksi kolmeksi vuodeksi vankilaan. Lusimisen syyksi riitti avoimesti tunnustettu kommunismi. Myös Eeron sydän sykähteli vasemmalle, mutta hän ei pitänyt poliittisista mielipiteistään meteliä. Hänen aatteenpalonsa oli sen verran vaisua, ettei siitä olisi suurempaa mekkalaa syntymään saanutkaan. Toisin kuin Kivimaa, hän vierasti 1930-luvun äärioikeistoa paitsi veljensä kohtelun, myös Turun Työväen Teatterissa kokemansa episodin vuoksi.

Teatteri oli ollut oikeiston hampaissa jo työväenteatteriutensa tähden. Työväen Teatterin näyttelijöitä pidettiin automaattisesti kommunisteina eikä heitä hyväksytty Suomen Näyttelijäliiton jäseniksi. Piukeimmilleen tilanteen kärjisti syksyllä 1935 ohjelmistoon otettu Pär Lagerkvistin näytelmä *Pyöveli*. Kappalevalinta ärsytti IKL:n eli Isänmaallisen kansanliikkeen nuorisojärjestö Sinimustien edustajia oikein toden teolla.

Edellisvuonna julkaistu näytelmä kuvasi fasismin nousua. Se oli saanut maailmanensi-iltansa Bergenissä ja ennen Turkua *Pyöveli* oli nähty ainakin Oslissa sekä Tukholmassa, jossa ruotsalaiset natsit olivat yrittäneet estää ensi-illan. Suomen kantaesitystä oli puuhattu Eino Salmelaisen johtamaan Helsingin Kansanteatteriin, mutta johtokunnan vastustuksesta näytelmä jätettiin esittämättä. Turussa *Pyöveli* pääsi lavalle saakka ja ensi-iltaan ilmestyi kaksi penkkirivillistä tiimipaitoihinsa pukeutuneita sinimustia ilmeisenä tarkoituksenaan häiritä näyttöstä tai jopa keskeyttää se.

Teatterinjohtaja Leväluoma oli varautunut tilanteeseen pyytämällä teatterisaliin kymmenkunta raskaansarjan painijaa. Mahdollisesta konfliktista puhelimitse hätäillemälle poliisimestarille pitämässään

huojennuspuheessa Leväluoma valehteli gorilloiden määrän todellisuutta tuplaten. Ensi-ilta meni maaliin kunnialla, mutta tunnelma teatterisalissa oli tavalista virittyneempi.

Lähtökohtaisesti Eero Roine tuli toimeen kaikkien ihmisten kanssa, edustivatpa nämä aatteiltaan tai ismeiltään mitä tahansa.

– Meillä kotona politiikka ei näkynyt millään tavalla. Isä oli työväenhenkinen, mutta ei poliittisesti esillä. Muistan, kun isä lähti vappupäivänä puku päällään esiintymään kommunistien juhlaan ja viritteli rintapieleensä SDP:n pinssin. Ihmettelin, että

eikös tuo nyt ole väärän porukan tunnus. Isä käänsi takinrintamuksensa lievettä ja siellä oli piilossa kommunistien merkki. Näytti, että ei hätää – tää odottaa vuoroaan täällä.

Eero osasi niin sanotusti pukeutua sään mukaan. Hän oli tykätty vieras kaikkien puolueiden juhlissa.

Arvi Kivimaalle julkikommarin velipoika ei varmastikaan ollut mieluinen mies. Luultavasti sama juna kulki myös toiseen suuntaan. Ehkä Eero karsasti pitkiä puheita Euroopan ihanuudesta pitänyttä Kivimaata ainakin esimiehenään sekä ohjelmistosta vastaavana teatterinjohtajana. Saksalaiset operetit nyt vielä menivät, niitä Suomessa esitettiin paljon, mutta varsinainen oikeistoideologia oli jo toinen luokka ja liikutus. Sitä suutarinpoika ei näyteltäväkseen kaivannut.

Aatteiden spekulointi sikseen. Olennaista on, että Eero Roine lähti Tampereen Teatterista vain vuoden vuoden viivyttyään ja oli epävarmaa, olisiko hänen välikirjaansa edes uusittu.

Kahden ja puolen vuoden vanha Esko poseeraa tottuneesti kameralle.

Kun tieto Eeron kiinnityksestä levisi Työväen Teatteriin, piti näyttelijäkunta kokouksen ja ilmoitti vastustavansa Roineen palkkaamista. Tämä turkulainen ei ollut pärjännyt naapuriteatterissa Keskustorilla, mitä sitä tänne Hämeenpuiston varrelle riesoiksi ottamaan.

Edvin Laine oli mukana kokouksessa. Hän käytti Eeroa puolttavan kovasanaisen puheenvuoron, jossa vakuutti Roineen olevan mies paikallaan, kunhan vain roolit napsahtaisivat kohdilleen. Tampereen Teatterissa ne eivät olleet napsahtaneet. Kokousväki toraili vastaan, kunnes myöntyi uskomaan Lainetta. Niin tuli Eero Roineesta Tampereen Työväen Teatterin näyttelijä, jonka tehtäviin kuului myös regisöörin eli eräänlaisen yleismiehen hommien toimitteleminen.

Kun uusi näyttämökausi alkoi syksyllä 1937, oli apulaisjohtajaksi nostetulla Laineella kiire todistaa Elna-Eero-visionsa erinomaisuus. Lokakuussa ensi-iltaan tullessa Kjeld Abellin hupailussa *Kadonnut sävel* Elna Hellman ja Eero Roine näyttelivät ensi kertaa yhdessä. Eräässä kritiikissä parivaljakkoa kehuttiin ”ratki hauskaksi”, toisessa Eero Roineen ylistettiin tehneen toistaiseksi lyhyen Tampereen kautensa parhaan työn.

Sen jälkeen Eero hurmasi tamperelaiset lukemattomia kertoja kymmenissä eri näytelmissä niin Elnan kanssa kuin ilman. Kappaleen matkaa yhtä aikaa Eeron kanssa ja sittemmin vuosikausia hänen jälkeensä samaa jatkoivat hänen lapsensa Eila, Liisa ja Esko.

Tässä voi olla toiston makua, mutta sanotaan se silti: niin ei olisi käynyt, ellei Edvin Laine olisi käyttänyt jukuria päätään ja vieläpä kahteen kertaan.

III LUKU,

jossa Esko saa ensimmäisen yleisönsä

Talvisota syttyi vuoden 1939 lopussa.

Tampereen Työväen Teatterin pitkäaikainen johtaja, sen aikansa mainittavimpien taidelaitosten joukkoon nostanut ja yksinomaan teatterille elänyt Kosti Elo oli sairastellut ja viety toipumislomaa Ruoveden maaseudulla. Neuvostoliiton hyökättyä Suomeen hän palasi teatterille päivittelemään, minkä vuoksi Suomen omahyväiset herrat eivät olleet voineet luovuttaa itänaapurille muutamia näiden ystävällisesti pyytämiä satamia. Elon mielestä Suomessa oli niin vähän laivoja, että vähemmälläkin laitureilla pärjättäisiin.

Sotatilasta huolimatta teatteri pyöri, jos kohta vajaatehoisena. Syksyn odotetuin uutuuks, Hella Wuolijoen Juhani Tervapään nimimerkillä kirjoittama *Vastamyrsky* oli saanut ensi-iltansa pari viikkoa ennen sodan syttymistä. Sen esitykset katkesivat, kun miesnäyttelijöitä komennettiin rintamalle. Edwin Laine kehitteli hätävaraohjelmistoa everstiluutnantti Kustaa Levälähdän käskystä. Levälähdän mukaan tamperelaistyöläiset olivat tottuneet käymään teatterissa rauhan aikana ja reippaan kotirintamahengen kannalta teatteria tuli olla saatavilla sodankin aikana.

Kosti Elon sairastaessa Laine oli käytännössä hoitanut teatterinjohtajan virkaa jo pitempään. Hän toteutti everstiluutnantin määräystä harjoittamalla kepoisia huvinäytelmiä ja laittamalla naisia miesrooleihin. Sodan jatkuessa teatterin miespuolinen näyttelijäkunta

hupeni kolmeen. Laineen kanssa Hämeenpuiston laidalle jäivät vain Ossi Kostia ja Yrjö Hämäläinen. Molemmat olivat syntyneet vuonna 1905, Laine oli heitä vuotta nuorempi ja Eero Roine vuoden vanhempi. Kostia ja Hämäläinen saivat jäädä teatteriin nuoruutensa ja Laine johtaja-asemansa vuoksi. Eero sen sijaan komennettiin joulun jälkeen Kollaalle.

– Talvisodan aikana Tamperetta pommitettiin ankarasti ja siitähän on puhuttu paljon, että Työväen Teatterissa näyteltiin samaan aikaan kun Kytälän kaupunginosa oli tulossa. Olen kuullut tarinan, jonka mukaan isä oli ollut lavalla ilmahälytyksen tullessa ja rauhoitellut yleisöä sanomalla, että ei hätää – tässä teatteritalossa eli Työväentalossa on vasta uusittu peltikatto, mutta jos nyt silti varmuuden vuoksi siirryttäisiin kaikessa rauhassa pommisuojaan. Kai se oli ihmisiä rauhoittanut, vaikka jokainen ymmärtää, ettei hyväkään peltikatto lentopommia pidättelee.

Edvin Laineen kertoman mukaan teatterin pommisuojaan kiirehdistettiin Pispalasta asti, koska tamperelaiset eivät uskoneet Neuvostoliiton pommittavan työväntaloa.

Talvisodassa Tamperetta pommitettiin kaksitoista kertaa yhdeksänä eri päivänä. Vihulainen tiesi, että kaupungissa sijaitsivat sotatarvikkeita valmistanut Tampellan konepaja ja Valmetin lentokonetehdas. Lisäksi Tampere oli rautateiden risteysasema.

Pahimpana pommituspäivänä, 2. maaliskuuta 1940, ilmahyökkäykset surmasivat yhdeksän tamperelaista, haavoittivat kolmeakymmentä ja tuhosivat kymmenen rakennusta.

Maaliskuun 13. päivä talvisota päättyi. Lentokonetehdas ja Tampellan konepaja jatkoivat toimintaansa. Junatkin kulkivat, vaikka asema oli kärsinyt. Työväntalo seisoipa paikallaan.

– Oliskohan siellä sen verran solidaarisuutta ollut. Siihen aikaan, vielä. Mulle on kerrottu, että Voiman talon läpi putosi suutariksi jäänyt lentopommi. Meni katosta läpi ja pysähtyi alakerrokseen. Ei siitä mitään jälkiä enää siinä vaiheessa ollut, kun alan jostain jotain muistaa.

Eero palasi rintamalta teatteriin, maaseudulla pommeja paossa olleet Sylvi ja lapset kotiinsa. Sodan ajan Roineiden asunnossa oli

majaillut Työväen Teatteriin näyttelijäksi komennettu Vilho Siivola, tuleva teatterineuvos. Työväen Teatterissa rauha otettiin vastaan Yrjö Hämäläisen nopeasti kynäilemällä *Eläköön, Tampere!* -hupailulla, jossa Elna ja Eero naurattivat sotatalvesta toipuvaa yleisöä.

Reilun vuoden kuluttua, kesällä 1941, syttyi jatkosota, jonka ajan Eero esiintyi vuoroin kotiteatterissaan, vuoroin rintamille tehdyillä viihdytyskiertueilla.

– Isä ei puhunut sodasta juurikaan. Mitä nyt sen verran, että kiertueväki ei kuulunut varsinaisesti minkään porukan muonavahvuuteen ja sen takia heidän ruokahuoltonsa oli yleisesti ottaen heikkoa. No totta kai, rintamalla oli puute ruuasta jo niillä miehillä, jotka olivat siellä sotimassa. Ei niitä vähiä alettu mielellään kiertolaisille jakaa. Karjalaiset olivat palanneet kotiseudulleen jatkosodan aikana ja kun nämä teatterilaiset liikkuvat maaseudulla, pantiin taloissa voikupit piiloon, jos ikkunasta nähtiin näyttelijöiden olevan tulossa. Tommosia kevyitä muistoja hän saattoi jatkosodan ajoilta jutella. Sen tiedän, että talvisodassa isä oli oikeasti kovissa paikoissa. Mutta tietoni ovat hyvin vähäiset ja ne perustuvat isän kanssa samoissa paikoissa sotineiden kertomaan.

Jatkosodasta Eero selvisi ehjin nahoin, talvisodassa hän haavoittui lievästi auttaessaan kranaatista osuman saanutta näyttelijäkollegaansa Kosti Koskea.

Kaverin auttaminen säästi Eero Roineen hengen. Lähtiessään ryömimään haavoittuneen Kosken luo hän jätti poteronsa. Tyhjäksi jäänyt potero sai kranaatista täysosuman, josta irronneet sirpaleet sipaisivat Eeron sormia ja silppusivat säpäleiksi hänen kiväärinsä. Myös Koski selvisi varsinaisista sotatoimista hengissä. Hän kuoli tapaturmaisesti Pohjois-Karjalan Hammaslahdessa jatkosodan päättymisen jälkeen. Koska tapaturma sattui palvelusaikana, sai Koski viimeisen leposijansa Kalevankankaan hautausmaalta.

– Tätä ei kertonut isä, tämän kertoi joku hänen kanssaan samoissa porukoissa palvellut. Kun nyt vaan muistaisin, kuka. Mahdollisesti se oli Oiva Sala, joka näytteli viimeiset vuotensa Helsingin kaupungin-

teatterissa. Joka tapauksessa oli lähitaistelutilanne ja isä syöksyi matalana suojautuakseen ryssien konekivääritulitukselta. Suihku ei osunut isään, isän asetakinliepeeseen kyllä. Se oli täynnä reikiä sitten. Pieni menetys kun ottaa huomioon, että henki säilyi. No, tilanne menee ohi ja takki laitetaan roikkumaan johonkin puun oksaan tai korsun nurkkaan. Paikalle tulee joku korkeampiarvoinen sotilashenkilö, joka katsoo revennyttä takkia ja kysyy, kuka nyt on haavoittunut vai peräti kaatunut. Hänelle vastataan, että Roinetta ammuttiin konekiväärillä, mutta onneksi se on liukas liikkeissään ja ehti hypätä alta pois.

Tarinankertoja voi hyvinkin olla Oiva Sala, koska hän näytteli Tampereen Teatterissa 30-luvun puolivälistä 40-luvun loppupuolelle. Talvisodassa monet tamperelaisnäyttelijät puolustivat isänmaataan samassa porukassa.

Viimeinen sotakesä, suvi 1944, oli suuren ja painostavan epätietoisuuden aikaa sekä Suomessa että koko Euroopassa. Saksan häviöstä puhuttiin – tai ainakin kuiskuteltiin – varmana asiana. Kannaksella alkoi suurhyökkäys. Itä-Karjalaan edenneet suomalaisjoukot siirtyivät vauhdilla länttä kohti, kesäkuussa Neuvostoliitto valtasi Viipurin. Torjuntataisteluun käynyt Suomen armeija sai puna-armeijan pidettyä Karjalan puolella, mutta syke kävi kovana niin rintamalla kuin kotirintamalla.

Arvaamattoman huomispäivän tunnelmissa Sylvi Roine odotti neljättä lastaan. Eero oli kiinni armeijan sanelemissa komennuksissaan, Sylvi vietti Eilan ja Olavin kanssa kesää kotipaikallaan Turun Raunistulassa. Nuorin tytär, kuuden vanha Liisa, oli joukosta poissa. Hänen keuhkoissaan oli havaittu varjostuma kevättalvella 1944 ja tyttö oli passitettu Pikonlinnan parantolaan Kangasalle.

Pieniä ja isoja potilaita makuutettiin raittiissa ilmassa suurilla avoparvekkeilla, talvella vilttien alla ja kelien lämmetessä viltittä. Turkuun lähtiessään Sylvi selitti Liisalle, ettei voinut kulkea junalla edestakaisin Turun ja Tampereen väliä, mutta lupasi järjestää tyttärelleen säännöllisesti käyviä vieraita. Lupausta piti, Liisaa kävivät säännöllisesti tervehdimässä esimerkiksi Työväen Teatterin näyttelijät.

Syksyn tullen Sylvi ja lapset palasivat Tampereelle. Syyskuun toinen päivä Suomi katkaisi suhteensa Saksaan, jatkosodan aikaiseen aseveljeensä. Neljäs päivä syyskuuta rintamat hiljenivät. Seuraavana päivänä Sylvi synnytti pojan.

Oli vuorokaudesta kiinni, ettei Esko Antero Roine syntynyt sotaa käyvään Suomeen.

Kun poika kastettiin, Suomi soti jälleen. Sillä kertaa Saksan kanssa ja pohjoiseen rajoittuvilla rintamilla. Roineet pyysivät kuopuksensa kummeiksi alivuokralaisensa eli näyttelijäpariskunta Kaarina Vahtosen ja Emil Saarisen. He olivat kiinnityksellä Tampereen Teatterissa, lisäksi Sylvi ja Kaarina olivat serkuksia. Ristiäispyhänä Eero oli töissä ja Sylvillä oli päivällisenteko. Hän pyysi kummeja viemään pojan kirkkoon kastettavaksi.

Kaarina Vahtonen nosti vauvan syliinsä ja lähti kulkemaan Emil Saarinen rinnallaan kohti kirkkoa. Pitkin matkaa heidän peräänsä liittyi kastettavan isompien sisarusten kavereita. Kirkolle päästyä nuorisoa oli koossa niin viljalti, että kakaralauma täytti kirkon etupenkit.

Pojasta tuli Esko Antero. Kasteessa hän sai paitsi nimen, myös ensimmäisen yleisönsä.